

Luka SAVČIĆ

Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu

savcic.luka.luka@gmail.com

ORCID: 0009-0000-1861-3727

„Borba protiv imperijalizma, kolonijalizma i neokolonijalizma”: tumačenje proleterskog internacionalizma u socijalističkoj Jugoslaviji¹

Apstrakt: U radu se daje pregled evolucije pojma proleterski internacionalizam u Jugoslaviji sa akcentom na promene značenja koje su ilustrovane kroz nekoliko značajnih faza. Pojam se analizira u odgovarajućem kontekstu, sa ciljem da se pokaže kako na promenu interpretacije utiču ideološka osnova, odnos ideologije i pragmatizma, spoljna politika i jugoslovenska unutrašnja dinamika. Hronološki okvir analize čini celokupni period postojanja jugoslovenske države sa posebnim osvrtom na početak šezdesetih godina, kada je izvršena najznačajnija promena u tumačenju proleterskog internacionalizma dodavanjem antikolonijalne komponente. Rad se zasniva na arhivskim izvorima, partijskim publikacijama i periodici, što je ukrštano sa teorijskom literaturom i radovima o Jugoslaviji i njenoj spoljnoj politici.

Ključne reči: proleterski internacionalizam, pojmovna istorija, Savez komunista Jugoslavije, antikolonijalizam, istorija Jugoslavije, spoljna politika, marksizam-lenjinizam

Uvod

Proleterski internacionalizam od Oktobarske revolucije (1917) predstavlja, makar deklarativno, zvaničan princip komunističkih partija u vođenju spoljne i unutrašnje politike.² Kao izrazito zastupljen termin, obeležio je dvadeseti vek, pogotovo period nakon Drugog svetskog rata, kada su

¹ Realizaciju ovog istraživanja finansijski je podržalo Ministarstvo nauke, tehnološkog razvoja i inovacija Republike Srbije u sklopu finansiranja naučnoistraživačkog rada na Univerzitetu u Beogradu – Filozofskom fakultetu (broj ugovora 451–03–66/2024–03/ 200163).

² Jessica Reinisch, „Introduction: Agents of Internationalism”, *Contemporary European History* 25, no. 2 (2016): 197–198.

brojne komunističke partije došle na vlast, prvo u Istočnoj Evropi, a potom i širom sveta.³ Ipak, proleterski internacionalizam kao svojevrsni transnacionalni koncept nije imao jedinstveno značenje, već je u različitim slučajevima i kontekstima konstantno definisan i redefinisan.⁴

Sam termin je nastao sredinom devetnaestog veka sa Karlom Marksom i Prvom internacionalom, kada se prvobitno odnosio na „mobilizaciju radničke klase i zajedničku borbu protiv kapitalističke eksploatacije”, vezujući se u tom trenutku pre svega za proletarijat u industrijski razvijenom delu sveta.⁵ Lenjinova misao zasnovana na platformi „antiimperijalizma” označila je sledeći ključan korak u reinterpretiranju Marksovog koncepta proleterskog internacionalizma i kao takva je snažno uticala na sve potonje interpretacije. Pobedom boljševika termin više nije predstavljao samo ideološku smernicu već i praktičan instrument vođenja spoljne politike i koordinacije, jačanja i povezivanja ostalih komunističkih partija širom sveta.⁶ Pored solidarnosti sa proletarijatom u najrazvijenijim zemljama, po Lenjinovom tumačenju sastavni deo internacionalizma postalo je pitanje saradnje sa narodima Azije i Afrike koji su viđeni kao „prirodni saveznici u borbi protiv globalnog imperijalizma”.⁷

Nakon Lenjinove smrti koncept proleterskog internacionalizma nastavio je da živi, iako je konstantno reinterpretiran, počevši od vremena Staljina kada je internacionalizam najčešće tumačen kroz prizmu državnih interesa Sovjetskog Saveza. Staljin je u tom kontekstu formulisao doktrinu „socijalizam u jednoj zemlji” koja je podrazumevala konsolidaciju socijalizma u Sovjetskom Savezu, nakon čega bi tek došlo do konfrontacije sa kapitalističkim zemljama i podupiranja ostalih komunističkih partija.⁸ Pored Sovjetskog Saveza, proleterski internacionalizam je i u drugim zemljama tumačen i definisan, često pod snažnim uticajem Moskve kao u slučaju ostalih zemalja Istočnog bloka, a nekada znatno samostalnije, pre svega na Globalnom jugu. U tom kontekstu izdvaja se Kina, koja je nakon sukoba sa

³ Todor Kuljić navodi *internacionalizam* kao jedan od pojmova koji su prognani u 21. veku. Videti: Todor Kuljić, *Prognani pojmovi. Neoliberalna pojmovna revizija misli o društvu* (Beograd: Clio, 2018).

⁴ Soyang Park, „Internationalisms”, in *The Palgrave Dictionary of Transnational History. From the Mid-19th Century to the Present Day*, ed. Akira Iriye, Pierre-Yves Saunier (New York: Palgrave Macmillan, 2009), 587–588.

⁵ Fred Halliday, *Revolution and World Politics: The Rise and Fall of the Sixth Great Power* (London: Macmillan, 1999), 64–77; Carsten Holbraad, *Internationalism and Nationalism in European Political Thought* (New Hampshire England: Palgrave Macmillan, 2003), 67–68.

⁶ U tom kontekstu 1919. godine osnovana je Treća internacionala (Komintern), koja je donela bolju organizaciju i veću radikalizaciju komunističkog pokreta. Videti: Kevin McDermott and Jeremy Agnew, *The Comintern. A History of International Communism from Lenin to Stalin* (London: Red Globe Press, 1996).

⁷ Halliday, *Revolution and World Politics*, 83.

⁸ Silvio Pons, *The Global Revolution. A History of International Communism 1917–1991* (Oxford: Oxford University Press, 2014).

Moskvom s početka šezdesetih internacionalizam vezivala za revolucije u Trećem svetu, u isto vreme optužujući Sovjetski Savez za „hegemonizam i imperijalizam”.⁹

Koncept proleterskog internacionalizma činio je takođe ideološki temelj socijalističke Jugoslavije tokom čitavog perioda njenog postojanja i kao takav je bio ključan u oblikovanju njene spoljne i unutrašnje politike.¹⁰ U tom kontekstu, od velike važnosti je bilo i samo tumačenje pojma koje je prolazilo kroz više faza i tako u potpunosti pratilo dinamiku istorije Jugoslavije u drugoj polovini dvadesetog veka, od vernog sledbenika Moskve, Rezolucije Informbiroa i razlaza iz 1948, saradnje sa Zapadom, i na kraju sve snažnijeg vezivanja za zemlje tzv. „Trećeg sveta” i konačnog opredeljivanja za nesvrstanu politiku.¹¹ Na kraju procesa, kompatibilno sa spoljnopolitičkim oblikovanjem u pravcu nesvrstanosti, jugoslovenska interpretacija proleterskog internacionalizma sve snažnije je počela da dobija antikolonijalnu komponentu.

Snažan antikolonijalni element koji je podrazumevao „solidarnost s nacionalno-oslobodilačkim i drugim progresivnim pokretima koji se bore protiv imperijalizma, kolonijalizma i neokolonijalizma” obeležio je jugoslovensku interpretaciju proleterskog internacionalizma.¹² Međutim, do trenutka unošenja navedene komponente pojmu je, zavisno od konteksta, više puta promenjeno značenje. Tako će u radu biti primenjena pomoćna disciplina – *pojmovna istorija (Begriffsgeschichte)* – koja se upravo bavi promenama značenja važnih pojmova u različitim kontekstima. Pomoću navedenog metoda identifikuju se promene u društvu, do kojih se dolazi analizom promena značenja pojmova za njihovo objašnjenje.¹³ Takođe, evolucija pojma u jugoslovenskom okviru ne može se posmatrati u vakuumu, odvojeno

⁹ Videti: Halliday, *Revolution and World Politics*, 110–116; Od Arne Vestad, *Globalni Hladni rat. Intervencije u Trećem svetu i oblikovanje našeg doba* (Beograd: Arhipelag, 2008), 215–228.

¹⁰ Videti: Лука Савчић, „Теоријске поставке о револуционарном интернационализму”, у *Наслеђе Андреја Мишровића. Зборник радова са конференције њоводом десет година од смрти професора Мишровића*, ур. Немања Радоњић (Београд: Универзитет у Београду, Филозофски факултет, 2024), 321–333.

¹¹ Dragan Bogetić, *Nova strategija jugoslovenske spoljne politike* (Beograd: ISI, 2006); Dragan Bogetić, *Nesvrstanost kroz istoriju. Od ideje do pokreta* (Beograd: Zavod za udžbenike, 2019); Pojam „Treći svet” bio je aktuelan tokom Hladnog rata i podrazumevao je sve bivše kolonijalne ili polukolonijalne afričke, azijske i latinoameričke zemlje koje su bile pod evropskom dominacijom, tačnije panevropskom, uključujući američku i rusku. Videti: William R. Keylor, *A World of Nations: The International Order Since 1945* (New York: Oxford University Press 2008).

¹² Kao primer može da posluži definicija iz *Enciklopedije samoupravljanja* iz 1979. godine, odakle je i preuzet citirani isečak. Videti: *Enciklopedija samoupravljanja* (Beograd: Komunist, 1979), 210–211.

¹³ *Pojmovnu istoriju* uveo je nemački istoričar Reinhart Kozelek. Videti: Reinhart Koselleck, *Begriffsgeschichten. Studien zur Semantik und Pragmatik der politischen und sozialen Sprache* (Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 2006); O metodu takođe videti: Тодор Кулић, „Пojмoвнa истoриja. Извoри, теoриja и критикe”, *Токови истoриje*, бр. 2 (2017): 177–207.

od opšteg konteksta i bez komparacije sa ostalim slučajevima, pre svega onim u Sovjetskom Savezu, i ostatku Bloka.¹⁴

Sovjetski primat

Prvu fazu jugoslovenskog poimanja proleterskog internacionalizma obeležilo je apsolutno poklapanje sa tumačenjem koje je emitovano iz Moskve, od međuratnog perioda Kominterne, potom rata, sve do 1948. i prve etape posleratnog razvitka. Staljin je u tim trenucima bio najvažnija figura, kako za jugoslovenske komuniste, tako i za ostatak međunarodnog radničkog pokreta. Njegova interpretacija proleterskog internacionalizma zvanično je predstavljana kao kontinuitet sa Lenjinovom, dok je suštinski podrazumevala lojalnost celokupnog komunističkog pokreta Moskvi.¹⁵ Staljin je polazio od činjenice da je Sovjetski Savez prva socijalistička zemlja, te da je njegovo jačanje prioritet svih komunističkih partija, koje su u praksi bile obavezne da svoje interese usklade sa interesima Moskve.¹⁶ Isti princip nastavljen je tokom i nakon Drugog svetskog rata kada je Staljin pre svega vodio opreznju politiku stavljajući državne interese u prvi plan, često na štetu ostalih komunističkih partija koje su vodile revolucionarnu borbu. U isto vreme, kolonijalno pitanje našlo se van fokusa sovjetske spoljne politike koja je u početnoj fazi hladnoratovskog sukoba u najvećoj meri bila usmerena ka Evropi, gde se po Staljinovom mišljenju nalazio epicentar „bojišta” dva antagonistička tabora – socijalističkog i imperijalističkog.¹⁷ U takvom kontekstu sazrevali su i jugoslovenski komunisti koji su delovali kao produžena ruka Kominterne, preko koje su se ideološki oblikovali i na taj način potpuno usvajali tumačenje proleterskog internacionalizma.

Drugi svetski rat i narodnooslobodilačka borba predstavljali su značajan trenutak za Komunističku partiju Jugoslavije (KPJ) koja je, iako je pratila signale iz Moskve, bila prinuđena da samostalno deluje na terenu, kako kroz borbu partizanskog pokreta protiv okupatora, tako i kroz formiranje

¹⁴ Komparativnu analizu o sovjetskom i jugoslovenskom tumačenju socijalističkog internacionalizma prvi je sproveo Dragan Bogetić, posmatrajući ovo pitanje pre svega iz perspektive različitog odnosa prema nesvrstanosti. Videti: Dragan Bogetić, „Evolucija sovjetskih gledišta prema politici nesvrstanosti. Razlike u jugoslovenskom i sovjetskom poimanju načela socijalističkog internacionalizma”, *Istorija 20. veka*, br. 2 (2012): 131–145.

¹⁵ Pons, *The Global Revolution*, 49–54.

¹⁶ Михаил Гелер и Александр Некрич, *Уштойија на власици. Историја Совјетској Савеза* (Подгорица: ЦИД, 2000), 191.

¹⁷ Usred rata, 1943. godine Staljin je raspustio Kominternu praveći kompromis sa zapadnim saveznicima. Nakon rata trudio se da širi sovjetski uticaj, pre svega kako bi zaštitio SSSR u novom hladnoratovskom sukobu. Videti: Peter Kenez, *A History of the Soviet Union from the Beginning to the End* (Cambridge: Cambridge University Press, 2006), 162. O Staljinovom odnosu prema kolonijalnom pitanju videti: Pons, *The Global Revolution*, 43–65, 170–184; Bogetić, „Evolucija sovjetskih gledišta prema politici nesvrstanosti. Razlike u jugoslovenskom i sovjetskom poimanju načela socijalističkog internacionalizma”, 132.

prvih institucija revolucionarne vlasti. Iz rata KPJ je izašla kao apsolutni pobednik, uspevši da, za razliku od ostatka Istočne Evrope, uglavnom sopstvenim snagama oslobodi zemlju i tako dođe na vlast.¹⁸ Ipak, nakon rata nova Jugoslavija bila je pod velikim uticajem Moskve, što je značilo usvajanje modela Sovjetskog Saveza i na spoljnom i na unutrašnjem planu, a ujedno je podrazumevalo i prisvajanje tumačenja internacionalizma po kojem je Sovjetski Savez bio neprikosnoveni lider u komunističkom pokretu u okviru nove hladnoratovske konfrontacije sa Zapadom.

Iako je Jugoslavija u ovim trenucima delovala kao lojalan sovjetski „đak“, dolazilo je do određenih samostalnih istupanja koja su pre svega proisticala iz jedinstvenog revolucionarnog iskustva, zbog kojeg jugoslovenski komunisti nisu bili spremni da u potpunosti prate instrukcije iz Moskve. S druge strane, ni Staljin nije bio spreman da trpi autonomiju KPJ, pogotovo na polju spoljne politike. U tom kontekstu za Moskvu su bili neprihvatljivi jugoslovenski potezi prema Bugarskoj i Albaniji, uključujući planove za formiranje „Balkanske federacije“, kao i pomoć koju je Jugoslavija pružala grčkim komunistima tokom građanskog rata.¹⁹ Navedeni istupi predstavljali su odraz tumačenja proleterskog internacionalizma koji nije bio na zvaničnoj sovjetskoj liniji, te je sukob kulminirao Rezolucijom Informbiroa iz 1948. godine, kojom je KPJ izbačena iz ove organizacije, što je direktno dovelo do izolacije Jugoslavije od strane ostalih komunističkih zemalja.²⁰ U ovim trenucima KPJ je bila upravo optužena da je izneverila proleterski internacionalizam, na čemu se i zasnivala kampanja koja su pokrenule ostale komunističke partije protiv nje.²¹

Traženje puta: postepen zaokret ka antikolonijalizmu

Pedesete godine, pogotovo nakon smrti Staljina 1953, predstavljale su važan zaokret za Sovjetski Savez i ostale socijalističke zemlje kada je bilo u pitanju tumačenje proleterskog internacionalizma. U tom kontekstu kao prelomni

¹⁸ Драган Богетић, „Југославија између Истока и Запада“, у *Југославија у хладном рату. Зборник радова*, ур. Александар Животић (Београд: ИНИС, 2010), 14.

¹⁹ О југословенском плановима за формирање Балканске федерације и односу Стаљина према том питању видети: Branko Petranović, *Balkanska federacija 1943–1948* (Београд, Шабас: IKZ Zaslona, 1991). О односу Југославије према грађанском рату у Грчкој видети: Милан Ристовић, *На путу хладног рата. Југославија и грађански рат у Грчкој (1945–1949)* (Београд: Универзитет у Београду, Филозофски факултет, 2016).

²⁰ Petar Kačavenda, ур., *Jugoslovensko-sovjetski sukob 1948. godine: zbornik radova sa naučnog skupa* (Београд: ISI, 1999); Tvrtko Jakovina, *Socijalizam na američkoj pšenici* (Загреб: Matica hrvatska, 2002), 13–46.

²¹ Мари-Жанин Чалић, *Историја Југославије у 20. веку* (Београд: Клио, 2013), 236. Pored KPSS i ostalih istočnoevropskih, sa Jugoslavijom su prekinule odnose komunističke partije širom sveta. Za slučaj Kine videti: Li Yunxiao, „Between Internationalism and Patriotism: The CPC's Reactions and Responses to the Tito-Stalin Split“, in *China, Yugoslavia and Socialist Worldmaking: Convergences and Divergences*, eds Zvonimir Stopić, Jure Ramšak, Liang Zhanjun and Jože Pirjevec (Koper: Anales ZRS, 2023), 93–115.

momenat definitivno se izdvaja XX kongres Komunističke partije Sovjetskog Saveza (KPSS) iz 1956. godine, koji je ozvaničio Hruščovljevu politiku otvaranja i destalinizacije, ukazujući na sav značaj dekolonizacije, miroljubive koegzistencije, te fleksibilniji pristup drugačijim putevima u socijalizam.²² Ipak, ovakav stav nije se uvek održavao u praksi, samim tim što sovjetsko rukovodstvo nije imalo nameru da se primat Sovjetskog Saveza u međunarodnom radničkom pokretu ikad dovede u pitanje. Takođe, određena fleksibilnost u nastupanju prema oslobodilačkim pokretima i novim nezavisnim zemljama nije uvek bila konzistentna, pogotovo nakon XXI kongresa (1959), koji je u antikolonijalnim procesima video prelazni period ka socijalizmu, a njihovu vanblokovanu orijentaciju samo kao „mlađeg partnera” socijalističkih zemalja.²³ Tako se od pedesetih iskristalisalo sovjetsko tumačenje internacionalizma; proleterski internacionalizam predstavljao je odnos SSSR-a prema komunističkim partijama na vlasti i tako označavao svojevrсни eufemizam za blok, dok je socijalistički internacionalizam bio sledeći nivo, odnoseći se na ostatak sveta.²⁴

Period nakon 1948. godine bio je izrazito buran za jugoslovenske komuniste, koji su se odjednom našli odsečeni od ostatka komunističkog pokreta. U tim trenucima, pored svih pritisaka, strahovalo se i od direktne vojne intervencije iz pravca Istočnog bloka, što je jugoslovenski državni i partijski vrh sve više upućivalo na Zapad, odakle je pristizala ekonomska i vojna pomoć.²⁵ Takođe, raskid je i na unutrašnjem planu uticao na jugoslovenske komuniste koji su započeli sa ideološkim distanciranjem od Staljina, trudeći se da pritom suštinski ne dovedu u pitanje socijalističku revoluciju u Jugoslaviji.²⁶ U tom kontekstu postepeno je počelo da se menja značenje proleterskog internacionalizma koje je već početkom pedesetih sve više počelo da se odnosi na negaciju vodeće uloge Sovjetskog Saveza u međunarodnom radničkom pokretu.²⁷ Šesti kongres KPJ/SKJ (1952) predstavljao je vrhunac jugoslovenske antistalinističke retorike

²² Bogetić, „Evolucija sovjetskih gledišta prema politici nesvrstanosti. Razlike u jugoslovenskom i sovjetskom poimanju načela socijalističkog internacionalizma”, 133.

²³ Bogetić, *Nova strategija jugoslovenske spoljne politike*, 20.

²⁴ Tobias Rupprecht, *Soviet Internationalism after Stalin. Interaction and Exchange between the USSR and Latin America during the Cold War* (Cambridge University Press, 2015), 9; Pogledati na primer referat Nikite Hruščova sa XXI kongresa KPSS (1959) u kojem se pojam proleterski internacionalizam pominje pre svega kada se opisuje saradnja sa „bratskim partijama” u okviru međunarodnog radničkog pokreta: N. S. Khrushchov, *Control figures for the economic development of the U.S.S.R for 1959–1965. Report delivered at the 21th Congress of the Communist Party of the Soviet Union* (Moscow: Foreign Languages Publishing House, 1959), 108–112, 161.

²⁵ Videti: Jakovina, *Socijalizam na američkoj pšenici*; Ivan Laković, *Zapadna vojna pomoć Jugoslaviji 1951–1958* (Podgorica: Istorijski institut Crne Gore, 2006).

²⁶ U tim trenucima partijski vrh počeo je postepeno da razvija koncept samoupravljanja. Videti: Чалић, *Историја Југославије у 20. веку*, 238.

²⁷ Sovjetski Savez je takođe, sa jugoslovenske strane, optuživan za izdaju internacionalizma. Videti: Arhiv Jugoslavije (AJ), Ideološka komisija Saveza komunista Jugoslavije (507/VIII), II/4–d–20, Stenografske beleške sa savetovanja propagandista, reči Edvarda Kardelja, 5. 6. 1950.

ke, gde je sam Staljin optuživan da je izneverio principe Marksa, Engelsa i Lenjina, dok je, s druge strane, Sovjetski Savez označen kao „imperijalistička, eksploatatorska i kontrarevolucionarna sila”.²⁸

Od trenutka potpisivanja Beogradske deklaracije i normalizacije odnosa sa Moskvom (1955) retorika je ublažena sa obe strane, iako su se nakon kraćeg vremena nastavili pritisci za „vraćanje Jugoslavije u lager”, na šta jugoslovenski državni i partijski vrh nikako nije bio spreman.²⁹ Izlaz iz navedene situacije viđen je u sve čvršćem vezivanju za nove nezavisne zemlje „Trećeg sveta”, iz čega je proisticalo i vitalno interesovanje Jugoslavije za proces dekolonizacije, što se savršeno poklopilo sa vraćanjem na „lenjinističke principe proleterskog internacionalizma”.³⁰ Jugoslovenski komunisti počeli su tako da prate i aktivno učestvuju u procesu dekolonizacije, počevši od akcija u Ujedinjenim nacijama, pa sve do direktnog pružanja pomoći oslobodilačkim pokretima na terenu.³¹ Važan faktor predstavljala je i činjenica da su zbog sukoba sa Sovjetskim Savezom Jugoslovenima uglavnom bila zatvorena vrata kod ostalih komunističkih partija, što ih je sve više usmeravalo na nacionalnooslobodilačke pokrete koji su se borili protiv kolonijalizma.³² Ipak, iako je spoljnu politiku počela da okreće u smeru „Trećeg sveta” i antikolonijalnih revolucija, u Jugoslaviji proleterski internacionalizam i dalje nije zvanično tumačen u kontekstu procesa dekolonizacije.

Kulminaciju ove faze predstavlja VII Kongres SKJ održan u Ljubljani aprila 1958. godine na kojem je donet novi partijski Program i time jasno artikulirane sve promene nastale nakon 1948, kako na unutrašnjem, tako i na spoljnom planu.³³ Dok je još bio u fazi nacрта, Program SKJ izazvao je veliko nezadovoljstvo Moskve, te je njegovo donošenje na Kongresu dovelo do vrhunca novog

²⁸ Navedeni stavovi najsnažnije su artikulirani u Titovom i Kardeljevom referatu. Videti: *VI Kongres Komunističke partije Jugoslavije (Saveza komunista Jugoslavije) 2–7 novembar 1952, stenografske beleške* (Beograd: Kultura, 1953), 26–96, 205–221.

²⁹ Svetozar Rajak, *Yugoslavia and the Soviet Union in the Early Cold War. Reconciliation, comradeship and confrontation, 1953–1957* (London and New York: Routledge, 2011).

³⁰ Videti: Alvin Rubinstein, *Yugoslavia and the Non Aligned World* (Princeton: Princeton University Press, 1970).

³¹ Prvi kontakti sa procesom dekolonizacije uspostavljeni su preko Ujedinjenih nacija. Videti primer kada jugoslovenska delegacija u UN obaveštava Ministarstvo inostranih poslova o „agresiji Holandije na ustanike u Indoneziji”: Diplomatski arhiv Ministarstva spoljnih poslova Srbije (DAMSPS), Fond političke arhive – strogo poverljivo, f. 49, 559, 26. 1. 1949. O sve snažnijem vezivanju Jugoslavije za UN, te samim tim i za dekolonizaciju videti: Jadranka Jovanović, *Jugoslavija u Organizaciji Ujedinjenih Nacija (1945–1953)* (Beograd: ISI, 1985).

³² Uticaj Sovjetskog Saveza na komunističke partije u Trećem svetu bio je izrazito velik. Pogledati kao primer izveštaj jugoslovenske ambasade u Bagdadu gde se navodi da je KP Iraka optuživala SKJ za primanje američke pomoći i za razbijanje socijalističkih snaga, sve pod uticajem Moskve. Videti: DAMSPS, Politička Arhiva, 1958, f 43, 114, „Razgovor sa trojicom članova KP Iraka”, 11. 10. 1958.

³³ Detaljnije o partijskom Programu iz 1958. videti: Milivoj Bešlin, „Usvajanje Programa SKJ 1958. i reformske tendencije u jugoslovenskom društvu i partiji”, u *Komunisti i komunističke partije: politike, akcije, debate. Zbornik odabranih radova s Trećeg međunarodnog znanstvenog skupa Socijalizam na klupi*, ur. Igor Duda (Zagreb–Pula: Srednja Europa – Sveučilište Jurja Dobrića u Puli, 2019), 11–33.

jugoslovensko-sovjetskog sukoba započetog još u periodu sovjetske intervencije u Mađarskoj 1956, nastavljenog i sledeće godine odbijanjem Jugoslavije da potpiše zajedničku Deklaraciju dvanaest komunističkih i radničkih partija u Moskvi novembra 1957. Kao i deset godina ranije, novi sukob značio je izolaciju jugoslovenskih komunista od ostatka komunističkog pokreta.³⁴ Paralelno, jugoslovenska spoljna politika sve više je usmeravana ka „Trećem свету” i antikolonijalizmu, što je u kontekstu pojačanih pritisaka značilo dodatno produbljivanje veza Jugoslavije sa oslobodilačkim pokretima.³⁵ U tom duhu kolonijalno pitanje zauzelo je značajno mesto na VII partijskom Kongresu na kom su svi antikolonijalni pokreti označeni kao progresivni, dok je antikolonijalizam predstavljen kao proces koji ide ruku pod ruku sa socijalizmom. Time je sa najvišeg mesta ozvaničen novi spoljnopolitički kurs Jugoslavije i dodatno naglašena Lenjinova interpretacija proleterskog internacionalizma koja je podrazumevala „prirodno savezništvo sa kolonizovanim narodima”.³⁶

O pitanju proleterskog internacionalizma dosta se diskutovalo, kako na samom Kongresu tako i u periodu neposredno pre i nakon njega, što se vidi i u naporima da se sam termin preciznije definiše. Iako je u tim trenucima antikolonijalno pitanje zauimalo sve veći značaj za jugoslovenske komuniste, partijski ideolozi su najfrekventnije spominjali pojam u kontekstu odnosa sa Sovjetskim Savezom, braneći Jugoslaviju od optužbi da je „izdala principe proleterskog internacionalizma”.³⁷ U Programu SKJ, navedeno je da je od Oktobarske revolucije, kada je Sovjetski Savez bio jedina socijalistička država, „zaštita Sovjetskog Saveza bila jedno od glavnih merila proleterskog internacionalizma”, te da je danas to tumačenje mnogo šire i da predstavlja „solidarnost sa svakom socijalističkom zemljom i prema svakom socijalističkom pokretu koji se bori za socijalizam”.³⁸ Ipak, pri kraju odeljka o proleterskom internacionalizmu u Programu stoji da se SKJ vodi ovim principom pri likom „saradnje sa svim komunističkim, socijalističkim”, i kako je dopunjeno

³⁴ Ljubodrag Dimić, *Jugoslavija i Hladni rat* (Beograd: Arhipelag, 2014), 238–244. Videti i: Драган Богетић, „Други југословенско-совјетски сукоб 1958. и концепт активне мирољубиве коегзистенције”, *Исцјорупја 20. века*, бр. 2 (2004): 123–154.

³⁵ Sve zemlje Istočnog bloka otkazale su svoje delegacije i poslale ambasadore kao posmatrače na Sedmi kongres, dok je Kongresu s druge strane prisustvovalo nekoliko delegacija antikolonijalnih pokreta. Videti: AJ, 507/1–VII–K14–7, Spisak komunističkih, radničkih i socijalističkih partija na VII Kongresu, 4. 1958.

³⁶ Савчић, „Теоријске поставке о револуционарном интернационализму”, 326; Значај колонијалног питања огледа се и у чињеници да је Тито свој реферат управо започео делом „о колонијализму”: *VII Kongres Saveza komunista Jugoslavije. Stenografske beleške* (Beograd: Kultura, 1958), 31–35; Formulacija da su svi antikolonijalni pokreti progresivni direktno je ušla u Program: Isto, 969.

³⁷ O ovom pitanju najviše je pisao Veljko Vlahović, jedan od najznačajnijih partijskih ideologa. Pogledati njegove radove o ovom pitanju u istaknutom partijskom časopisu *Socijalizam*, organu CK SKJ: Veljko Vlahović, „Pojam i suština proleterskog internacionalizma”, *Socijalizam*, no. 1 (1958): 29–46; Veljko Vlahović, „Internacionalizam KPJ na delu”, *Socijalizam*, no. 2 (1959): 33–56.

³⁸ AJ, 507/I–VII–K–4/40, Program SKJ usvojen na VII kongresu, 4. 1958, 40–41.

„progresivnim i antiimperijalističkim pokretima“, što se pre svega odnosilo na antikolonijalne pokrete i tako postalo embrion kasnijeg tumačenja pojma i njegovog vezivanja za antikolonijalizam.³⁹

Ozvaničenje antikolonijalizma

U sledećoj fazi, koju je obeležio period nakon VII partijskog kongresa, sve do sredine šezdesetih, konačno je zaokruženo jugoslovensko tumačenje proleterskog internacionalizma, dopunjeno snažnom antikolonijalnom komponentom, na šta je uticalo nekoliko faktora. Pre svega, globalni kontekst sa samog kraja pedesetih i početka šezdesetih godina bio je karakterističan po intenziviranju hladnoratovskog sukoba s jedne strane, kao i po vrhuncu dekolonizacije, procesima koji su se u tim trenucima apsolutno preplitali.⁴⁰ Tokom ovog perioda bio je najfrekventniji takozvani *drugi talas dekolonizacije* rezultirajući oslobađanjem gotovo kompletne Azije i Pacifika, kompletne severne Afrike, većine supsaharske Afrike, sa preko trideset novih nacija, kao i većine Kariba.⁴¹

Kraj pedesetih i početak šezdesetih takođe su bili veoma turbulentni za Jugoslaviju na koju su se nastavili pritisci i sa Istoka i sa Zapada. Jugoslovenski državni i partijski vrh je izlaz video u još snažnijem vezivanju za zemlje „Trećeg sveta“, što je, usled brojnih diplomatskih ofanziva urodilo plodom organizovanjem konferencije neangažovanih zemalja u Beogradu 1961. godine, čime je utemeljena jugoslovenska nesvrstanost kao koncept vođenja spoljne politike.⁴² Takođe, jugoslovenski predstavnici u Ujedinjenim nacijama sve više su počeli da vode kompatibilnu politiku sa predstavnicima azijskih i afričkih zemalja, videvši ih kao prirodne saveznike koji vode nesvrstanu politiku.⁴³ Zajedničko nastupanje sa zemljama Azije i Afrike bilo je naročito naglašeno u kontekstu antikolonijalnih procesa, kada su jugoslovenski predstavnici Jugoslaviju izričito svrstavali u tabor „antikolonijalnih zemalja“.⁴⁴

³⁹ Isto.

⁴⁰ O preplitanju Hladnog rata i dekolonizacije videti: Edward H. Judge and John W. Langdon, *The Struggle Against Imperialism. Anticolonialism and the Cold War* (New York, London: Rowman & Littlefield, 2018). Kolonijalno pitanje bilo je jedno od ključnih pitanja u Ujedinjenim nacijama u ovom periodu. Videti: Evan Luard, *A History of the United Nations. Volume 2: The Age of Decolonization, 1955–1965* (New York: Palgrave Macmillan, 1989).

⁴¹ Drugi talas dekolonizacije trajao je od početka pedesetih do kraja šezdesetih godina. Videti: Dane Kennedy, *Decolonization: A Very Short Introduction* (New York: Oxford University Press, 2016).

⁴² Bogetić, *Nesvrstanost kroz istoriju*, 51–76. O samoj konferenciji takođe videti: Ljubodrag Dimić i Dragan Bogetić, *Beogradska konferencija nesvrstanih zemalja 1–6 septembar 1961: prilog istoriji Trećeg sveta* (Beograd: Zavod za izdavanje udžbenika, 2013).

⁴³ Afro-azijske zemlje su predstavljale prvu liniju saveznika u UN, pogotovo u vezi s kolonijalnim pitanjima kada je praksa bila da zajedno predlažu rezolucije. Vidi: DAMSPS, PA, 1963, f 138, 413524, „Izveštaj sa XVIII zasedanja Generalne skupštine Ujedinjenih Nacija“, 1963, 11.

⁴⁴ DAMSPS, PA, 1959, f 143, 212, „IV komitet o pitanju teritorija pod starateljstvom i nesamoupravnim teritorijama“, 31. 12. 1958.

Neposredno nakon 1958, pre same Beogradske konferencije (1961), u Jugoslaviji je dodatno produbljen antikolonijalni kurs uspostavljen na VII Kongresu. Prvo, Jugoslavija je bila domaćin *Treće antikolonijalne konferencije Mediterana i Srednjeg istoka*, organizovane decembra 1959. godine u Beogradu, na kojoj su okupljeni predstavnici antikolonijalnih pokreta i organizacija iz Alžira, Britanije, Grčke, Italije, Libana, Malte, Ujedinjene Arapske Republike i Tunisa, prilikom koje se nametnula kao značajna „antikolonijalna karika”.⁴⁵ Takođe, godinu dana kasnije u Beogradu je održan Peti kongres Socijalističkog saveza radnog naroda Jugoslavije (SSRNJ), gde je dodatno argumentovan stav da su sve antikolonijalne snage progresivne, da teže ka socijalizmu, te je istom prilikom podvučeno da se u tom kontekstu antikolonijalni pokreti ne mogu posmatrati „evropskim merilima”.⁴⁶ Sve navedeno uticalo je na to da početak šezdesetih godina jugoslovenski komunisti dožive kao vrhunac procesa dekolonizacije.⁴⁷

Dodatno interesovanje jugoslovenskih komunista za saradnju sa zemljama „Trećeg sveta”, te samim tim i za proces dekolonizacije, direktno se reflektovalo na promenu interpretacije pojma proleterski internacionalizam. Kako je ideološki dovršen proces izjednačavanja socijalističkih i antikolonijalnih snaga, sintagma solidarnosti sa radničkom klasom stajala je rame uz rame sa borbom protiv kolonijalizma prilikom definisanja termina.⁴⁸ U nekim trenucima antikolonijalna „dopuna” odnosila je prevagu, što je kao primer istakao Svetozar Vukmanović Tempo u svom govoru jugoslovenskim sindikatima iz maja 1960. godine, gde je podvukao da „proleterski internacionalizam podrazumeva da se u granicama mogućnosti pomaže svim socijalističkim snagama, što naročito važi za pomaganje antikolonijalne borbe koja se danas vodi u afričkim zemljama”.⁴⁹

Početak šezdesetih godina bio je sve učestalije tumačenje proleterskog internacionalizma kroz prizmu antikolonijalizma, te se ono sve češće

⁴⁵ Konferenciju je organizovala Jugoslovenska liga za mir, nezavisnost i ravnopravnost naroda, koja je sama imala antikolonijalni karakter. AJ, Jugoslovenska liga za mir (719), 7, Zapisnik sa sastanka predsedništva Jugoslovenske lige za mir, nezavisnost i ravnopravnost naroda, 16. 11. 1959. Videti takođe: „У антиколонијалном покрету видим велики допринос јачању мира у свету”, *Борба*, 5. 12. 1959, 1.

⁴⁶ AJ, Socijalistički savez radnog naroda Jugoslavije (142), 9–30, Stenografske beleške Komisije za politička i ideološka pitanja na Petom kongresu SSRNJ, 20. 4. 1960, 12–15.

⁴⁷ Nemanja Radonjić, *Slika Afrike u Jugoslaviji* (Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije, 2023), 93–97. U navedenom periodu konačno je formirana i propagandna strategija prema oslobodilačkim pokretima koja je podrazumevala isticanje predratnog partijskog ilegalnog rada i gerilskog iskustva iz Drugog svetskog rata. Videti: Лука Савчић, „Публицистичко-издавачки завод ‘Југославија’ и југословенска пропаганда у иностранству (1956–1962)”, *Токови историје* 32, бр. 2 (2024): 170–171.

⁴⁸ Pogledati na primer: Puniša Perović, „Internacionalizam i međunarodna saradnja”, *Naša stvarnost*, no. 1 (1961), 16–32.

⁴⁹ „Крај говора Светозара Вукмановића; наставак са 1 стране”, *Борба*, 11. 5. 1960, 4. Svetozar Vukmanović Tempo bio je na čelu Saveza sindikata Jugoslavije, društvene organizacije koja je takođe bila aktivno uključena u proces dekolonizacije.

pojavljivalo u javnom govoru, partijskim dokumentima, materijalima i partijskoj periodici.⁵⁰ Partija je ta koja je bila glavni interpretator termina, koji se potom širio dalje ka društveno-političkim organizacijama i na kraju dolazio do svih jugoslovenskih građana. Dobar primer ovog procesa predstavlja Savez omladine Jugoslavije kao društveno-politička organizacija u čijim se programskim dokumentima početkom šezdesetih reflektovalo „novo tumačenje“ proleterskog internacionalizma, gde je istaknuto da je „omladina Jugoslavije deo omladine sveta i da se njena internacionalistička osećanja manifestuju u nje-
noj borbi za mir i progres, protiv snaga imperijalizma, kolonijalizma i neokolonijalizma“.⁵¹ Na kraju, kao finalni deo procesa označeno je internacionalističko obrazovanje omladine, kao sastavni deo opšteg vaspitnog procesa, tokom kog je emitovano zvanično partijsko tumačenje.⁵²

Umesto zaključka

Koncept proleterskog internacionalizma predstavljao je ideološku osnovu jugoslovenskih komunista za nastupanje na međunarodnoj sceni, te je postojala konstantna potreba da se on definiše. Tumačenje navedenog pojma bilo je odraz složenih okolnost i na spoljnom i na unutrašnjem planu, pa je tako, zavisno od konteksta i menjano. U početku jugoslovenski državni i partijski vrh preuzeo je sovjetsku interpretaciju u svom staljinističkom obliku, koje se, uz nekoliko izuzetaka koji su nagoveštavali samostalniji istup, verno držao. Nakon raskida sa Staljinom 1948. bilo je neophodno odgovarati na optužbe ostalih komunističkih partija o „izdaji“ proleterskog internacionalizma, te samim tim i menjati značenje pojma koje je dobijalo izrazito antistaljinistički karakter. Od druge polovine pedesetih godina, kako je Jugoslavija počela sve više da se okreće zemljama „Trećeg sveta“, tako je uz proleterski internacionalizam počela sve češće da se unosi lenjinistička formulacija „antiimperijalizma“. Na kraju, prateći nit jugoslovenske spoljne politike koja se sve više kretala u pravcu nesvrstanosti, došlo je do spajanja ideološke podloge i vitalnog spoljnopolitičkog interesa, što se odrazilo na tumačenje proleterskog internacionalizma, sve više viđenog u kontekstu solidarnosti ne samo sa socijalističkim snagama već i sa narodima koji se bore protiv kolonijalizma i neokolonijalizma. Period s početka šezdesetih bio je ključan za konačnu interpretaciju koja se nakon toga, nezavisno od dinamike sa blokovima, dodatno „cementirala“ i kako takva nastavila da cirkuliše do kraja Hladnog rata i raspada Jugoslavije.

⁵⁰ Od partijske periodike izdvajaju se listovi *Socijalizam* i *Naša stvarnost* za koje su pisali najistaknutiji partijski ideolozi i kroz koje je Partija artikulisala svoje zvanične stavove. Videti na primer: Kiro Hadži Vasilev, „Internacionalizam i jedinstvo socijalističkih snaga“, *Socijalizam*, no. 5 (1960), 17–59.

⁵¹ AJ, Savez socijalističke omladine Jugoslavije (114/1), 222, Čime se najkarakterističnije ispoljava internacionalizam jugoslovenske omladine, 1.

⁵² AJ, 114/1–222, Predlog zaključaka o međunarodnoj saradnji i internacionalističkom obrazovanju omladine, 1965.

Sovjetski Savez i ostale zemlje Istočnog bloka takođe su učestvovali u procesu dekolonizacije tako što su na razne načine pomagali antikolonijalne i oslobodilačke pokrete u „Trećem svetu”, što su videli kao internacionalističku dužnost. Ipak, u jugoslovenskom slučaju prilikom definisanja internacionalizma dosta snažnije je istaknuta komponenta antikolonijalizma, pre svega zato što je tumačenje bilo komplementarno sa razvojem spoljne politike i „sopstvenog modela”, prateći tako nesvrstanost i sve tešnje vezivanje za zemlje „Trećeg sveta”. Glavnu razliku u odnosu na Sovjetski Savez i ostale istočnoevropske zemlje predstavljala je činjenica da Jugoslavija nije imala „blok” iza sebe, već se okrenula saradnji sa novim zemljama, te samim tim i antikolonijalnim pokretima, što je stvaralo uslove za mnogo fleksibilnije tumačenje njihove progresivnosti. Za Sovjetski Savez i ostale socijalističke zemlje „Blok” je predstavljao prvi sloj internacionalizma, proleterski internacionalizam, dok je za Jugoslaviju isti pojam imao mnogo šire značenje.

Spisak referenci

Arhivi

- Arhiv Jugoslavije. Fond 114, Savez socijalističke omladine Jugoslavije; Fond 142, Socijalistički savez radnog naroda Jugoslavije; Fond 507, Savez komunista Jugoslavije; Fond 719, Jugoslovenska liga za mir, nezavisnost i ravnopravnost naroda.
- Diplomatski arhiv Ministarstva spoljnih poslova Srbije. Fond političke arhive – strogo poverljivo; Politička arhiva.

Objavljeni izvori

- *Enciklopedija samoupravljanja*. Beograd: Komunist, 1979.
- Khrushchov, N. S. *Control figures for the economic development of the U.S.S.R for 1959–1965. Report delivered at the 21th Congress of the Communist Party of the Soviet Union*. Moscow: Foreign Languages Publishing House, 1959.
- *VI Kongres Komunističke partije Jugoslavije (Saveza komunista Jugoslavije) 2–7 novembar 1952, stenografske beleške*. Beograd: Kultura, 1953.
- *VII Kongres Saveza komunista Jugoslavije. Stenografske beleške*. Beograd: Kultura, 1958.

Štampa i periodika

- *Naša stvarnost*
- *Socijalizam*
- *Borba* (Cyrillic)

Literatura

- Bešlin, Milivoj. „Usvajanje Programa SKJ 1958. i reformske tendencije u jugoslovenskom društvu i partiji”. U *Komunisti i komunističke partije: politike, akcije, debate. Zbornik odabranih radova s Trećeg međunarodnog znanstvenog skupa Socijalizam na klupi*, uredio Igor Duda, 11–33. Zagreb – Pula: Srednja Europa – Sveučilište Jurja Dobirle u Puli, 2019.

- Bogetić, Dragan. „Drugi jugoslovensko-sovjetski sukob 1958. i koncept aktivne miroljubive koegzistencije“. *Istorija 20. veka*, br. 2 (2004): 123–154. (Cyrillic)
- Bogetić, Dragan. „Evolucija sovjetskih gledišta prema politici nesvrstanosti. Razlike u jugoslovenskom i sovjetskom poimanju načela socijalističkog internacionalizma“. *Istorija 20. veka*, br. 2 (2012): 131–145.
- Bogetić, Dragan. „Jugoslavija između Istoka i Zapada“. U *Jugoslavija u hladnom ratu. Zbornik radova*, uredio Aleksandar Životić, 13–36. Beograd: INIS, 2010. (Cyrillic)
- Bogetić, Dragan. *Nesvrstanost kroz istoriju: od ideje do pokreta*. Beograd: Zavod za udžbenike, 2019.
- Bogetić, Dragan. *Nova strategija jugoslovenske spoljne politike*. Beograd: ISI, 2006.
- Čalić, Mari-Žanin. *Istorija Jugoslavije u 20. veku*. Beograd: Clio, 2013. (Cyrillic)
- Dimić, Ljubodrag i Dragan Bogetić. *Beogradska konferencija nesvrstanih zemalja 1–6 septembar 1961: prilog istoriji Trećeg sveta*. Beograd: Zavod za izdavanje udžbenika, 2013.
- Dimić, Ljubodrag. *Jugoslavija i Hladni rat*. Beograd: Arhipelag, 2014.
- Geler, Mihail i Aleksandar Nekrič. *Utopija na vlasti. Istorija Sovjetskog Saveza*. Podgorica: CID, 2000. (Cyrillic)
- Halliday, Fred. *Revolution and World Politics: The Rise and Fall of the Sixth Great Power*. London: Macmillan, 1999.
- Holbraad, Carsten. *Internationalism and Nationalism in European Political Thought*. New York and Hampshire, England: Palgrave Macmillan, 2003.
- Jakovina, Tvrtko. *Socijalizam na američkoj pšenici*. Zagreb: Matica Hrvatska, 2002.
- Jovanović, Jadranka. *Jugoslavija u Organizaciji Ujedinjenih Nacija (1945–1953)*. Beograd: ISI, 1985.
- Judge H. Edward and John W. Langdon. *The Struggle Against Imperialism. Anti-colonialism and the Cold War*. New York, London: Rowman & Littlefield, 2018.
- Kačavenda, Petar. ur., *Jugoslovensko-sovjetski sukob 1948. godine: zbornik radova sa naučnog skupa*. Beograd: ISI, 1999.
- Kenez, Peter. *A History of the Soviet Union from the Beginning to the End*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.
- Kennedy, Dane. *Decolonization: A Very Short Introduction*. New York: Oxford University Press, 2016.
- Keylor, William R. *A World of Nations: The International Order Since 1945*. New York: Oxford University Press, 2008.
- Koselleck, Reinhart. *Begriffsgeschichten. Studien zur Semantik und Pragmatik der politischen und sozialen Sprache*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 2006.
- Kuljić, Todor. „Pojmovna istorija. Izvori, teorija i kritike“. *Tokovi istorije*, br. 2 (2017): 177–207. (Cyrillic)
- Kuljić, Todor. *Prognani pojmovi. Neoliberalna pojmovna revizija misli o društvu*. Beograd: Clio, 2018.
- Laković, Ivan. *Zapadna vojna pomoć Jugoslaviji 1951–1958*. Podgorica: Istorijski institut Crne Gore, 2006.
- Luard, Evan. *A History of the United Nations. Volume 2: The Age of Decolonization, 1955–1965*. New York: Palgrave Macmillan, 1989.
- McDermott, Kevin and Jeremy Agnew. *The Comintern. A History of International Communism from Lenin to Stalin*. London: Red Globe Press, 1996.

- Park, Soyang. „Internationalisms”. In *The Palgrave Dictionary of Transnational History. From the Mid-19th Century to the Present Day*, edited by Akira Iriye, Pierre-Yves Saunier, 586–590. New York: Palgrave Macmillan, 2009.
- Petranović, Branko. *Balkanska federacija 1943–1948*. Beograd, Šabac: IKZ Zaslona, 1991.
- Pons, Silvio. *The Global Revolution. A History of International Communism 1917–1991*. Oxford: Oxford University Press, 2014.
- Radonjić, Nemanja. *Slika Afrike u Jugoslaviji*. Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije, 2023.
- Rajak, Svetozar. *Yugoslavia and the Soviet Union in the Early Cold War. Reconciliation, comradeship and confrontation, 1953–1957*. London and New York: Routledge, 2011.
- Reinisch, Jessica. „Introduction: Agents of Internationalism”. *Contemporary European History* 25, no. 2 (2016).
- Ristović, Milan. *Na pragu hladnog rata. Jugoslavija i građanski rat u Grčkoj (1945–1949)*. Beograd: Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet, 2016. (Cyrillic)
- Rubinstein, Alvin Z. *Yugoslavia and the Non Aligned World*. Princeton: Princeton University Press, 1970.
- Rupprecht, Tobias. *Soviet Internationalism after Stalin. Interaction and Exchange between the USSR and Latin America during the Cold War*. Cambridge: Cambridge University Press, 2015.
- Savčić, Luka. „Publicističko-izdavački zavod ‘Jugoslavija’ i jugoslovenska propaganda u inostranstvu (1956–1962)”. *Tokovi istorije* 32, br. 2 (2024): 163–178. (Cyrillic)
- Savčić, Luka. „Teorijske postavke o revolucionarnom internacionalizmu”. U *Nasleđe Andreja Mitrovića. Zbornik radova sa konferencije povodom deset godina od smrti profesora Mitrovića*, uredio Nemanja Radonjić, 321–333. Beograd: Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet, 2024. (Cyrillic)
- Vestad, Od Arne. *Globalni Hladni rat. Intervencije u Trećem svetu i oblikovanje našeg doba*. Beograd: Arhipelag, 2008.
- Yunxiao, Li. „Between Internationalism and Patriotism: The CPC’s Reactions and Responses to the Tito-Stalin Split”. In *China, Yugoslavia and Socialist Worldmaking: Convergences and Divergences*, edited by Zvonimir Stopić, Jure Ramšak, Liang Zhanjun and Jože Pirjevec, 93–115. Koper: Anales ZRS, 2023.

Summary

Luka Savčić

“The Struggle Against Imperialism, Colonialism, and Neocolonialism”: An Interpretation of Proletarian Internationalism in Socialist Yugoslavia

Abstract: This paper provides an overview of the evolution of the concept of proletarian internationalism in Yugoslavia, with particular emphasis on the shifts in its meaning, illustrated through several significant phases. The term is consistently analyzed within its respective context, aiming to demonstrate how ideological foundations, the interplay between ideology and pragmatism, foreign policy, and Yugoslavia's internal dynamics influence changes in its interpretation. The chronological framework of the analysis encompasses the entire period of the Yugoslav state's existence with special attention to the early 1960s, when the most significant reinterpretation of proletarian internationalism occurred through the addition of an anti-colonial component. The study is based on archival sources, party publications, and periodicals, which are cross-referenced with theoretical literature and scholarly works on Yugoslavia and its foreign policy.

Keywords: Proletarian Internationalism, Conceptual History, League of Communists of Yugoslavia, Anti-Colonialism, History of Yugoslavia, Foreign Policy, Marxism-Leninism

As with other communist parties, the concept of proletarian internationalism served as the ideological foundation for Yugoslav communists in their approach to the international stage, necessitating constant definition and reinterpretation. The interpretation of this concept mirrored the complex circumstances Yugoslavia faced both externally and internally, often leading to changes in its meaning. The initial phase was marked by a period of Soviet dominance, spanning from the pre-war era to 1948, during which the Yugoslav state and party leadership adopted the Soviet interpretation in its Stalinist form. With few exceptions that hinted at a more independent approach, this interpretation was adhered to faithfully. After the 1948 break with Stalin, Yugoslav communists entered a turbulent period characterized by a search for a new path and a gradual pivot toward the “Third World”. In response to accusations from other communist parties of betraying proletarian internationalism, Yugoslav communists began developing a distinctly anti-Stalinist interpretation of the concept. This period, culminating in the Seventh Party Congress in 1958, saw a return to Lenin's notion of “anti-imperialism” as a core ideological component. The final phase in shaping the Yugoslav interpretation of proletarian internationalism occurred in the

early 1960s, when the concept took on an anti-colonial connotation. This new interpretation extended solidarity beyond socialist forces to include anti-colonial movements worldwide. The alignment of socialism with anti-colonialism was primarily influenced by the merging of Leninist ideological principles with Yugoslavia's vital foreign policy interests, particularly its pursuit of a non-aligned policy and shared goals with "Third World" countries. This synthesis of ideological and pragmatic elements marked a critical distinction between Yugoslavia and the Eastern Bloc, where proletarian internationalism was largely confined to intra-bloc solidarity. The Yugoslav interpretation, solidified in the early 1960s, continued to evolve and circulate until the country's disintegration.